

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АВЕРОЧКІНА Тетяна Володимирівна

УДК 342.951:351.813(477)

**АДМІНІСТРАТИВНА ЮРИСДИКЦІЯ УКРАЇНИ
В ПРИБЕРЕЖНИХ ВОДАХ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
КІВАЛОВ Сергій Васильович,
Верховна Рада України,
народний депутат

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
ГАРАЩУК Володимир Миколайович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, завідувач
кафедри адміністративного права;

доктор юридичних наук, професор
МЕЛЬНИК Роман Сергійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри адміністративного права;

доктор юридичних наук, професор
МОНАЄНКО Антон Олексійович,
Інститут законодавства Верховної Ради
України, директор Центру східноєвропейського
права

Захист відбудеться 14 грудня 2018 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий «**13**» листопада _____ 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із стратегічних пріоритетів України є утвердження її статусу морської держави, зокрема реалізація та захист національних інтересів у Чорноморсько-Азовському регіоні, значною мірою актуалізовані агресією Російської Федерації та анексією Криму, входження до загальноєвропейської системи водних сполучень, ефективне здійснення суверенітету та юрисдикції у прибережних водах. При цьому, діяльність компетентних органів виконавчої влади України з реалізації положень Конвенції ООН з морського права 1982 року (далі – UNCLOS’82) вимагає переосмислення традиційних поглядів на інститут адміністративної юрисдикції. Нормами UNCLOS’82 дію адміністративної юрисдикції держави визнано та закріплено не лише у межах її території, але й у морських просторах поза територіальним морем (у прилеглий та виключній економічній зонах, на континентальному шельфі тощо). Завдячуючи такій особливості дії адміністративної юрисдикції прибережної держави, загонами Морської охорони Державної прикордонної служби України застосовуються заходи адміністративного примусу в межах виключної (морської) економічної зони (далі – ВМЕЗ, БЕЗ), найбільш відомим з яких було затоплення турецької рибальської шхуни біля о. Зміїний у Чорному морі у 2000 р., та численні затримання і конфіскації суден зі знаряддями для лову під час видобування камбали-калкан у ВМЕЗ України за відсутності необхідних дозвільних документів (справи № 522/6422/15-ц, № 3-3124/10 у Приморському районному суді м. Одеси тощо). Реалізація передбачених UNCLOS’82 норм про адміністративну юрисдикцію прибережної держави покладається в Україні на систему органів державної влади, а завдяки виконанню ними своїх повноважень здійснюються адміністрування діяльності та захист прав України у ВМЕЗ, на континентальному шельфі, у територіальному морі та внутрішніх водах, підтримується їх правовий режим. При цьому, попри встановлення Україною різних цих видів прибережних водних просторів, на теперішній час прийнято лише один спеціальний Закон України від 16.05.1995 р. «Про виключну (морську) економічну зону України» (далі – Закон «Про ВМЕЗ України»), закони ж про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону перебувають у стані розробки уже багато років, а законодавство щодо континентального шельфу існує у практично незмінному «радянському» вигляді. Те саме спостерігається й у визначенні об’єму адміністративної юрисдикції України щодо здійснення управлінського впливу на діяльність у зазначених водних просторах, що є вкрай актуальним у світлі проблем, пов’язаних із визначенням правового режиму використання Азовського моря, забезпеченням свободи судноплавства Керченською протокою, діяльністю у ВМЕЗ тощо.

Поширення юрисдикції держави на прибережні води є давнім правовим звичаєм, а на теперішній час можливість здійснення прибережними

державами суверенітету (внутрішні води, територіальне море) або лише обмеженої юрисдикції (прилегла зона, ВЕЗ, континентальний шельф) визначається міжнародними угодами, що конкретизуються внутрішнім законодавством, проводяться у життя органами виконавчої влади у чітко визначених межах установлених повноважень, охороняються спеціально уповноваженими з них, а також судами. Можливість здійснення такого управлінського впливу на відносини у прибережних водах саме і є адміністративною юрисдикцією держави, що має тут всеосяжний характер, обмежується лише вимогами обов'язкових для держави міжнародних угод та, відповідно до підходу, використаного в UNCLOS'82, є діяльністю держави, здійснюваною через коло її органів, якими реалізуються норми цієї Конвенції та чиниться управлінський вплив на суспільні відносини, що виникають із приводу діяльності у прибережних водах.

Актуальність теми дослідження обумовлено подальшим впровадженням в Україні адміністративної реформи, затвердженням Кабінетом Міністрів України Морської доктрини України на період до 2035 року і Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року та значною актуалізацією їх оновлення у сучасних умовах. Об'єктивна необхідність ефективної охорони суверенітету та територіальної цілісності України обумовлює закріплення відповідних повноважень органів виконавчої влади, що здійснюють різні види контролю (митного, прикордонного тощо) при перетині державного кордону України, при заходженні іноземних суден до ВМЕЗ або прилеглої зони України (у разі встановлення останньої). Необхідним є також визначення усіх факторів, що надають можливості легального впливу органів державної влади України на діяльність, пов'язану з морською діяльністю та торговельним мореплаванням, їх компетенції, повноважень та шляхів удосконалення його правового забезпечення.

Серед наукових досліджень адміністративної юрисдикції слід назвати дисертацію А.П. Шергіна «Проблеми адміністративної юрисдикції» (1979), в якій комплексно досліджено юридичну природу та підходи до визначення суті цієї правової категорії, надано її авторське тлумачення. Міжнародно-правові аспекти юрисдикції у торговельному мореплаванні досліджено у дисертації В.М. Гуцуляка «Міжнародно-правові проблеми сучасного торговельного мореплавання» (1999). Окремі аспекти державного управління прибережними водами та поширення на них юрисдикції держав розроблено у дисертаціях Г.Г. Іванова «Правовий режим морських портів: міжнародно-правова доктрина і радянське законодавство» (1968), де визначено межі дії юрисдикції прибережної держави щодо суден під іноземним прапором у морських портах; А.І. Зябкіна «Несанкціоноване мовлення з відкритого моря і міжнародно-правові засоби його припинення» (1985), де проаналізовано проблему юрисдикції з метою припинення незаконного мовлення з відкритого моря; О.С. Черніченко «Міжнародно-правові аспекти юрисдикції держав» (2003), де охарактеризовано межі дії та конкуренцію юрисдикцій держав. Юрисдикційна функція сучасної

держави та особливості її здійснення визначено у дисертації І.С. Штин «Юрисдикційна функція сучасної держави» (2005). Питанням поширення адміністративної (зокрема митної) юрисдикції держави у водних просторах присвячено дисертацію Г.Ю. Хріпко «Адміністративно-правове регулювання відносин у галузі митної справи у морських просторах (за матеріалами Далекосхідного регіону)» (2005), де вироблено ознаки та охарактеризовано дію адміністративної (зокрема митної) юрисдикції держави у морських просторах. У дисертації К.Л. Соколової «Інститут історичних вод в сучасному міжнародному праві» (2014) узагальнено підстави визнання вод історичними, практику держав у цій сфері, складено перелік юридично заявлених прибережними державами історичних вод. Дисертацію В.В. Гуцуляка «Міжнародно-правовий режим внутрішніх вод держави» (2014) присвячено аналізу сучасного режиму внутрішніх морських та внутрішньоконтинентальних вод держав. Адміністративно-правовий напрям у дослідженнях юрисдикції у водних просторах представлений дисертацією В.В. Серафімова «Адміністративний примус у сфері торговельного мореплавства» (2000), присвяченою адміністративно-правовим засобам санкціонованого втручання у торговельне мореплавство, аналізу стану правової регламентації підстав і порядку їх застосування залежно від місця протиправної поведінки – у відкритому морі, прилеглий зоні, ВЕЗ, територіальному морі та внутрішніх водах. Інші дослідження у сфері адміністративної юрисдикції, здійснені вітчизняними вченими, стосуються окремих сфер її здійснення: державна митна справа (А.Б. Калюта «Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України», 2007), діяльність органів внутрішніх справ (І.С. Кравченко «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ у сфері захисту права інтелектуальної власності», 2010), діяльність державного пожежного нагляду (В.Д. Люблін «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державного пожежного нагляду», 2005), діяльність Державної податкової служби України (Ю.І. Руснак «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державної податкової служби України», 2004), діяльність Державної прикордонної служби України (Л.В. Серватюк «Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів Державної прикордонної служби України», 2008), діяльність судів (В.М. Скавронік «Адміністративно-юрисдикційна діяльність суду», 2002), діяльність органів прокуратури (О.С. Ішук «Адміністративна юрисдикція органів прокуратури», 2011; В.В. Шемчук «Нагляд органів прокуратури як гарантія забезпечення прав і свобод громадян в сфері адміністративної юрисдикції», 2009) тощо. Лише дисертацію Л.С. Анохіної «Суб'єкти адміністративної юрисдикції в Україні» (2001) було присвячено одному із загальних аспектів адміністративної юрисдикції, проте автор, наслідуючи устояні у вітчизняній науці підходи до розуміння адміністративної юрисдикції, розглядала її у звуженому контексті як вирішення адміністративно-правових спорів або справ про адміністративні правопорушення.

Зазначені теоретичні доробки є вагомим внеском у розвиток як теорії адміністративного права, так і сфери адміністративної юрисдикції України у прибережних водах. Водночас, незважаючи на численність здійснених розробок, комплексного дослідження усіх аспектів здійснення адміністративної юрисдикції України у прибережних водах досі здійснено не було. Це, в умовах невідкладної необхідності відновлення та захисту прав України як прибережної держави у Чорноморсько-Азовській акваторії, відродження та встановлення надійного організаційно-правового механізму перевезень внутрішнім водним транспортом, значною мірою актуалізує важливість вироблення цілісної концепції адміністративної юрисдикції України у прибережних водах та надання практичних рекомендацій з метою подолання економічної та енергетичної кризи й утвердження України як потужної морської держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках науково-дослідної теми кафедри морського та митного права «Морське, митне та інформаційне право: сучасний вимір та тенденції розвитку», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671) та науково-дослідної теми кафедри морського та митного права «Митне, морське та інформаційне право: євроінтеграційний вимір», що пов'язана з планом наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» на 2016–2020 роки «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і задачі дослідження. Мета цього дослідження полягає у тому, щоб на основі досягнень адміністративно-правової науки, норм адміністративного та міжнародного права та найкращих світових практик створити науково обґрунтовану концепцію реалізації органами державної влади адміністративних повноважень з управління прибережними водами під юрисдикцією України, сформулювати висновки та пропозиції щодо удосконалення правових основ адміністративної юрисдикції України у прибережних водах, необхідності відновлення прав України як прибережної держави у зв'язку з тимчасовою окупацією її окремих територій та реалізації завдань європейської інтеграції у питаннях розвитку водного транспорту.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких основних наукових задач:

означити генезу здійснення адміністративної юрисдикції та державного управління прибережними водними просторами;

визначити на підставі теоретичних розробок, законодавства та міжнародних угод сучасну парадигму юрисдикції та адміністративної юрисдикції держави у прибережних водах;

охарактеризувати міжнародно-правові основи державного управління прибережними водами;

систематизувати правові основи режимів прибережних вод України як форму реалізації адміністративної юрисдикції;

визначити прийоми і способи застосування встановленої актами міжнародного морського права концепції публічного адміністрування у прибережних водах на національному рівні з урахуванням української специфіки;

сформулювати базові елементи концепції адміністративної юрисдикції у прибережних водах, враховуючи норми UNCLOS'82 та внутрішньодержавний механізм їх реалізації в Україні;

висвітлити стан та проблеми реалізації режимних правил, встановлених Україною як прибережною державою, у внутрішніх водах, територіальному морі, ВМЕЗ та на континентальному шельфі у зв'язку з тимчасовою окупацією її окремих територій та запропонувати шляхи їх вирішення;

охарактеризувати особливості співвідношення та взаємодії між адміністративною юрисдикцією України та юрисдикціями іноземних держав щодо суден у прибережних водах України;

надати теоретико-прикладну характеристику державному контролю як засобу забезпечення режимів прибережних вод та визначити шляхи його реформування;

охарактеризувати публічні сервіси у структурі державного управління прибережними водами;

розробити пропозиції та рекомендації щодо удосконалення правових засад реалізації адміністративної юрисдикції у прибережних водах України.

Об'єктом дослідження є функціонування публічної адміністрації із здійснення прав України як прибережної держави.

Предметом дослідження є адміністративна юрисдикція України у прибережних водах.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить система як загальнонаукових, так і спеціально-наукових методів та прийомів наукового пізнання. В основу методологічної конструкції дисертаційної роботи покладено системний аналіз, який визначив напрямки та стратегію дослідження адміністративної юрисдикції України у прибережних водах. Діалектичний метод пізнання дозволив дослідити проблеми, пов'язані з основними науковими та законодавчими підходами до розкриття суті та змістовного наповнення правничих категорій «юрисдикція» та «адміністративна юрисдикція» у теорії правових наук, законодавствах держав, міжнародних угодах і сформулювати авторське визначення категорії «адміністративна юрисдикція України в прибережних водах» [п.п. 1.1, 1.3]. Діалектичний метод використано для виявлення закономірностей правового забезпечення владних функцій держави та її

органів у прибережних водах [п.п. 1.2, 1.3, 3.1]. Історико-правовий метод послужив дослідженню процесів становлення, практики і основних напрямів здійснення владних повноважень державних органів прибережної держави щодо управління прилеглими до її узбережжя водними просторами [п. 1.2]. Для поглибленого дослідження та формування понятійного апарату використано логіко-семантичний метод [п. 1.1]. Методи аналізу та синтезу застосовано у процесі дослідження поглядів учених на категорію «адміністративна юрисдикція» та вироблення авторського бачення цього правового явища з урахуванням предмета дослідження [п. 1.3]. Науково-догматичний метод використано при аналізові теоретичного підґрунтя та визначення категорії «режим водного простору» [п. 2.1]. Метод системного аналізу допоміг встановити адміністративно-правове забезпечення режимів прибережних вод як єдину систему заходів адміністративного характеру [р. 2]. Структурно-функціональний метод забезпечив аналіз специфіки здійснення контрольних та сервісних процедур як засобів забезпечення дотримання режимних правил, встановлених у прибережних водах [п.п. 3.2, 3.3], а також нормативно-правового забезпечення оптимізації здійснення контрольних процедур і державних сервісів для отримання дозвільних документів на здійснення діяльності у таких просторах [п.п. 3.2, 3.3]. Синергетичний метод надав можливість комплексно дослідити проблемні аспекти застосування режимів прибережних вод [п.п. 2.2, 2.3, 2.4, 2.5]. За допомогою методу нормативно-логічного аналізу досліджено правове забезпечення режимів прибережних вод як форми реалізації адміністративної юрисдикції [р. 2] та міжнародно-правові основи публічного адміністрування у прибережних водах [п. 3.1]. Застосування методів моделювання, узагальнення, аналогії та концептуального проектування дозволило сформулювати пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинного законодавства України у сфері державного адміністрування діяльності у прибережних водах, правових засад концепції адміністративної юрисдикції держави у прибережних водах, організаційного механізму їх застосування, а також виробити проекти змін та доповнень до нормативно-правових актів у цій сфері [р. 2, р. 3].

Оскільки концепція здійснення адміністративної юрисдикції у прибережних водах та публічне адміністрування діяльності у них – є різноаспектним та багатогранним явищем, науково-теоретичним підґрунтям цього дослідження, насамперед, стали наукові доробки представників загальнотеоретичної юриспруденції та історії держави і права: С.С. Алексєєва, В.Е. Грабаря, П.Є. Казанського, В.І. Лисовського, М.І. Матузова, О.В. Малько, Ф.Ф. Перельса, І.С. Перетерського, І.А. Покровського, М.М. Рассолова, О.Ф. Скакун, Е.Ф. Шамсумової, П.Т. Фенна (P.T. Fenn) та ін.

Адміністративно-правовий напрям у дослідженні юрисдикції представлена у роботах українських та зарубіжних вчених В.Б. Авер'янова,

Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, Л.Р. Білої-Тіунової, О.В. Бондар, В.М. Гаращука, І.П. Голосніченка, О.В. Гречкіної, С.М. Гусарова, А.С. Дугенця, А.Б. Калюти, І.О. Каргузової, С.В. Ківалова, Ю.М. Козлова, І.Б. Коліушка, Т.О. Коломоєць, І.В. Кузурманової, М.А. Лапіної, А.Ю. Осадчего, В.В. Петьовки, Л.Л. Попова, Н.Г. Саліщевої, О.П. Федотова, Г.Ю. Хріпко, А.А. Шахмаетьєва, А.П. Шергіна, а його міжнародно-правовий аспект – у працях Б.В. Бабіна, О.М. Вилегжаніна, В.М. Гуцуляка, Ю.Х. Джавада, А.К. Жудро, Л.А. Іванашенка, Г.Ф. Калінкіна, Ю.В. Ключникова, А.Л. Колодкіна, В.М. Корецького, С.В. Молодцова, О.М. Ніколаєва, О.Л. Соколової, А.Т. Уусталя, С.В. Черніченка, О.С. Черніченко, О.М. Шемякіна, М.Д. Іванса (M.D. Evans), Д.В. Грейга (D.V. Greig), Е. Ниса (E. Nys), Д.П. О'Коннелла (D.P. O'Connell), Б.Х. Оксмана (B.H. Oxman), Дж.К. Філліпса (J.C. Phillips), У. Ріфагена (W. Riphagen), М.Н. Шо (M.N. Shaw).

Інноваційний погляд на розширення меж правового регулювання адміністративного права та долучення до його об'єктів права власності Українського народу, визначених ст. 13 Конституції України, міститься у розробках Р.С. Мельника. Значної уваги здійсненню владних повноважень держав у прибережних акваторіях було приділено В.В. Бєлєвцевою, С.П. Головатим, Є.В. Додіним, Г.Г. Івановим, В.К. Колпаковим, С.О. Кузнецовим, В.Я. Настюком та В.В. Серафімовим. А зарубіжна правова доктрина у сфері здійснення адміністративної юрисдикції у водних просторах представлена роботами І.Д. Брауна (E.D. Brown), Я. Броунлі (Ja. Brownlie), Д. Коломбоса (D. Colombos), О. Феррона (O. Ferron), Ф. Джессепа (Ph. Jessup), Л. Джуди (L. Juda), К. Хакапаа (K. Nakapaa), Ф. Хігінса (F. Higgins), Лапраделя (De Lapradelle), А. Рестада (A. Raestad), В.Л. Уолкера (W.L. Walker) тощо.

Нормативно-правовою базою дисертації є Конституція України, міжнародні договори, документи та узагальнення матеріалів міжнародних конференцій, програмні документи, закони України з питань здійснення юрисдикції України у водних просторах, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти Міністерства інфраструктури України, Міністерства фінансів України, Державної фіскальної служби України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та інших центральних органів виконавчої влади.

Емпіричну основу дисертації становлять довідкові видання, аналітичні, статистичні матеріали, Інтернет-ресурси та судова практика.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні науковим дослідженням, в якому, на підставі стандартів UNCLOS'82, сформульовано цілісну концепцію адміністративної юрисдикції України у прибережних водах та її реалізації в діяльності органів державної влади. У результаті здійсненого дослідження сформульовано ряд положень і висновків, до найбільш значущих з яких належать:

уперше:

означено генезу та вироблено періодизацію формування сучасної адміністративної юрисдикції держав у морських просторах та на внутрішніх водних шляхах;

визначено на підставі теоретичних розробок, законодавства та міжнародних угод сучасну парадигму юрисдикції та адміністративної юрисдикції держави у прибережних водах;

сформульовано ключові елементи концепції адміністративної юрисдикції у прибережних водах;

оновлено розуміння інституту адміністративної юрисдикції в науці адміністративного права України через встановлення правових підстав її здійснення у міжнародній угоді, а механізмів реалізації – у внутрішньодержавному адміністративному праві;

визначено прийоми і способи застосування встановленої актами міжнародного морського права концепції публічного адміністрування у прибережних водах на національному рівні з урахуванням української специфіки;

розроблено категоріальний апарат, пов'язаний із встановленням та реалізацією адміністративної юрисдикції у водних просторах, визначено взаємозв'язки та розмежування між окремими категоріями («юрисдикція», «юрисдикція держави», «адміністративна юрисдикція», «прибережні води», «внутрішні води держави», «адміністративна юрисдикція у прибережних водах», «правовий режим прибережних вод»);

охарактеризовано структуру та функції системи об'єктних правових режимів, які є формою реалізації адміністративної юрисдикції у прибережних водах;

сформульовано принципи взаємодії та взаємного доповнення окремих правових режимів, що діють у внутрішніх водах, територіальному морі, ВМЕЗ, які у сукупності являють собою конгломерат режимних правил у рамках реалізації адміністративної юрисдикції України у прибережних водах;

охарактеризовано та розкрито особливості співвідношення та взаємодії між адміністративною юрисдикцією України та юрисдикціями іноземних держав щодо суден у прибережних водах України;

класифіковано засоби адміністративно-правового примусу, здійснюваного у прибережних водах України з метою підтримання їх режиму як форми реалізації адміністративної юрисдикції;

охарактеризовано специфіку здійснення державного контролю як засобу забезпечення режимів прибережних вод з виокремленням видів такого контролю, його суб'єктів, просторової сфери здійснення та організаційно-правового механізму;

запропоновано формування на базі Морської охорони Державної прикордонної служби України єдиного державного органу для здійснення усіх видів державного контролю у прибережних водах;

виокремлено та класифіковано види адміністративних послуг у публічному адмініструванні діяльності у прибережних водах, визначено необхідність їх організаційно-правового забезпечення, а також обґрунтовано публічний характер окремих видів адміністративних послуг, які надаються у прибережних водах (адміністративні прикордонні послуги, адміністративні послуги щодо надання дозволів та створення необхідних умов правомірної діяльності у внутрішніх водах, територіальному морі, ВМЕЗ України, обов'язкове лоцманське проведення, регулювання руху суден);

удосконалено:

концепцію адміністративної юрисдикції в теорії адміністративного права України;

вчення про державний контроль в адміністративному праві в аспекті реалізації функцій держави у прибережних водах;

наукові підходи до проблематики взаємного впливу внутрішньодержавного та міжнародного права, зокрема у сфері здійснення адміністративної юрисдикції у прибережних водах;

набули подальшого розвитку:

наукові погляди на оновлення сучасної доктрини Особливої частини адміністративного права України у площині застосування адміністративно-правових режимів для публічного управління прибережними водами;

підходи щодо визначення правової природи таких категорій, як: «юрисдикція», «правовий режим водного простору», «історичні води»;

ідеї формування універсальних «глобальних» стандартів публічного адміністрування у сфері морської діяльності;

запропоновано:

шляхи та способи удосконалення правового регулювання діяльності внутрішнього водного транспорту, з урахуванням загальних принципів реалізації адміністративної юрисдикції у водних просторах.

зміни та доповнення до національного законодавства у сфері здійснення адміністративної юрисдикції України у внутрішніх водах, територіальному морі та ВМЕЗ України відповідно до UNCLOS'82, а також шляхи вирішення ситуації, що склалася навколо захоплення українських газо- та нафтовидобувних платформ у Чорному і Азовському морях, та вироблення режиму судноплавства Керченською протокою;

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертаційному дослідженні положення, зроблені узагальнення, висновки та пропозиції мають загальнотеоретичне та прикладне значення для науки адміністративного права і процесу, правотворчої діяльності та практики діяльності органів виконавчої влади України.

Результати дослідження можуть бути використаними у:

науково-дослідницькій сфері – для подальших досліджень загальнотеоретичних питань здійснення адміністративної юрисдикції

у водних просторах, удосконалення наукового підґрунтя державного управління водними просторами (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову роботу Національного університету «Одеська юридична академія» від 20 квітня 2018 р. № 688-3);

правотворчій діяльності – при реформуванні законодавства України з питань морської діяльності, підготовці проектів нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення та усунення прогалин правового забезпечення реалізації адміністративної юрисдикції України у прибережних водах (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у законопроектну роботу Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи);

правозастосовній діяльності – для поліпшення, удосконалення та підвищення ефективності практичної діяльності органів державної влади та управління у сфері морської діяльності, спрощення процесу надання адміністративних послуг для здійснення правомірної діяльності у прибережних водах, використання в юридичній практиці (Акт впровадження Миколаївської митниці ДФС від 23 квітня 2018 р. № 1967/10/14-70-65-41; лист Адміністрації Державної прикордонної служби України від 03 липня 2018 р. № 0.81-6453/0/6-18; Акт впровадження Міжнародної юридичної служби «InterLegal» від 14 червня 2018 р. № 201806191);

навчальному процесі – при підготовці підручників та навчальних посібників із курсів: «Морське право», «Морське та митне право», «Портове право», «Проблеми адміністративного права», «Правове забезпечення фіскальної політики в Україні», а також при підготовці дисертаційних робіт та монографічних досліджень із питань правового забезпечення морської діяльності (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальну роботу Національного університету «Одеська юридична академія» від 20 квітня 2018 р. № 688/1-3).

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані у ньому положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень здобувача. Власний внесок у наукових статтях, опублікованих у співавторстві: у науковій статті «Таможенные формальности в двусторонних соглашениях Украины о торговом мореплаваннии» (С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкина. – Митна справа. 2009. № 1. С. 5–11) – самостійно охарактеризовано мету укладення двосторонніх угод про торговельне мореплавання, а також визначено правовий режим територій морських портів та режим перебування іноземних суден у морських портах; у науковій статті «Реєстрація суден в альтернативних реєстрах: правовий аналіз» (С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкина. – Митна справа. 2015. № 4. С. 83–91) – самостійно охарактеризовано актуальність та стан дослідження питань, пов'язаних з реєстрацією суден у зарубіжних реєстрах суден, визначено правову

природу державної реєстрації суден, проаналізовано зарубіжну практику впровадження альтернативних реєстрів суден; у науковій статті «Протоки, що використовуються для міжнародного судноплавства: окремі аспекти визначення правового статусу та режиму» (С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкіна. – Lex Portus. 2017. №4. С. 31–47) – самостійно охарактеризовано основні підходи до визначення поняття проток, що використовуються для міжнародного судноплавства, критеріїв їх класифікації, значення морських проток для розвитку судноплавства і морської торгівлі, а також проблеми, що виникли через побудову РФ мосту над Керченською протокою, що обмежив можливість потрапляння до українських азовських портів суден, які перевищують встановлені габаритні характеристики; у навчальному посібнику «Двусторонние соглашения Украины о торговом мореплаваннии» (Є.В. Додін, С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкіна. Львов: «Сполом», 2008. 380 с.) – самостійно охарактеризовано правовий режим вод морських портів, надано загальну характеристику двосторонніх угод про торговельне мореплавство як основи для визначення режиму заходження та перебування суден під іноземним прапором та їх екіпажів у морських портах України; у науковому виданні «Морське право. Джерела: у 3 ч. Ч. 1. Т. 1. Кн. 1 «III Конференція ООН з морського права» (Є.В. Додін, С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкіна, Д.О. Нікіша. Одеса: Фенікс, 2012. 570 с.) – самостійно охарактеризовано передумови скликання III Конференції ООН з морського права та режими морських просторів, встановлених UNCLOS'82; у підручнику «Морське право» (С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкіна. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.) – самостійно охарактеризовано поняття, предмет, принципи та джерела морського права, міжнародно-правовий режим морських просторів, перебування та діяльності у них, досліджено міжнародні міжурядові та неурядові організації та їхня роль в розвитку морського права; у Розділі 19.3. «Правове регулювання транспорту» підручника «Право Європейського Союзу» (С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкіна. Одеса: Фенікс, 2013. С. 576–601) – самостійно визначено загальну характеристику транспортної політики ЄС, охарактеризовано стан та перспективи розвитку морського та внутрішнього транспорту в ЄС, транс'європейських мереж та змішаних перевезень. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам, не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертації доповідалися і обговорювалися на засіданні кафедри морського та митного права Національного університету «Одеська юридична академія» та на засіданні Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження було представлено та обговорено на міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, семінарах та симпозиумах, як-от: «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 18–19 квітня 2008 р.), «Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний

виміри» (м. Одеса, 13–14 червня 2008 р.), «Актуальні проблеми правового регулювання в сфері реалізації сучасної митної політики держави» (м. Дніпропетровськ, 27–28 березня 2009 р.), «Ломоносов» (м. Москва, 14–17 квітня 2009 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 5–6 червня 2009 р.), «Ломоносов–2010» (м. Москва, 12–15 квітня 2010 р.), «Міжнародні читання, присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П.Є. Казанського (м. Одеса, 22–23 жовтня 2010 р.), «Юридична наука: політичні, економічні та соціальні витоки сьогодення» (м. Київ, 29–30 жовтня 2010 р.), «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 24 лютого 2012 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.), «Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції» (м. Одеса, 30–31 березня 2012 р.), «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 9–10 квітня 2012 р.), «Ломоносов–2012» (м. Москва, 9–13 квітня 2012 р.), «Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.), «Актуальные проблемы юридической науки и правоприменительной практики» (м. Харків, 29–30 жовтня 2012 р.), «Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» (м. Тернопіль, 15 листопада 2012 р.), «Правова система України в умовах державних реформаційних процесів сьогодення» (м. Ужгород, 26–27 жовтня 2012 р.), «Актуальні проблем законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення» (м. Одеса, 06–07 вересня 2013 р.), «Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Харків, 07–08 вересня 2013 р.), «Юридическая наука в ХХІ веке: перспективные и приоритетные направления исследований» (м. Сімферополь, 13–14 вересня 2013 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.), «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.), «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 22 травня 2015 р.), «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Дніпропетровськ, 3–4 липня 2015 р.), «Круглий стіл, присвячений Міжнародному дню Чорного моря» (м. Одеса, 31 жовтня 2016 р.), «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави і права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.), «Традиції та новачі юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.), «Основні тенденції розвитку цивілістики, конституційного, господарського та міжнародного права (м. Кривий Ріг, 27 жовтня 2017 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні, викладено в 1 індивідуальній монографії, у 26 наукових статтях (із них 3 у співавторстві), 16 з яких (2 у співавторстві) розміщено у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 6 – у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 4 (1 у співавторстві) – у фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз і 28 доповідях на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою та задачами дослідження і складається із вступу, списку умовних скорочень, 3 розділів, що містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 513 сторінок, із них основного тексту – 371 сторінка. Список використаних джерел налічує 961 найменування і міститься на 100 сторінках. Додатки – на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено зв'язок роботи з науковими програмами, окреслено мету і задачі дослідження, його методологічну, теоретичну та емпіричну базу, розкрито сутність і стан розробки обраної проблеми, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їх апробації й опублікування, особистого внеску здобувача.

Розділ перший «Концепція адміністративної юрисдикції в прибережних водах» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено парадигму юрисдикції та адміністративної юрисдикції у вітчизняній і зарубіжній правничій науці та законотворчій практиці, простежено історичний розвиток адміністративної юрисдикції у водних просторах, визначено теоретичне та практичне підґрунтя формування концепції адміністративної юрисдикції держави у прибережних водах.

У **підрозділі 1.1. «Парадигма юрисдикції та адміністративної юрисдикції: становлення, українська та зарубіжна практика»** здійснено дослідження становлення та розвитку теоретичних уявлень, вітчизняного та зарубіжного нормотворчого досвіду, міжнародних угод у сфері юрисдикції та адміністративної юрисдикції, яке дозволило переконатися у відсутності однастайних думок та практики у тлумаченні цих правових категорій, що обумовило вироблення авторського погляду на їх визначення, а також пропонування широкого та вузького підходів до розуміння категорії «адміністративна юрисдикція».

За широкого підходу адміністративну юрисдикцію запропоновано визначати, відповідно до стандартів UNCLOS'82, як усю повноту здійснення державного управлінського впливу (законодавча, виконавча, судова влада) на суспільні відносини, здійснювану як у межах державної території, так і поза нею. Через всеохоплюючий характер адміністративного права, яким урегульовано усі сфери суспільного та політичного життя держави, а завдяки його сучасній глобалізації, і міжнародне співробітництво держав, адміністративну юрисдикцію у водних просторах може бути ототожнено із загальною категорією «юрисдикція». Ця теза також ґрунтується на широкому розумінні державного управління і на заснованій на його основі категорії «публічне адміністрування», а зважаючи, що цей підхід не є достатньо поширеним у теорії адміністративного права, «адміністративну юрисдикцію» можна також визначити й у вузькому сенсі

як підзаконну управлінську діяльність органів виконавчої влади щодо здійснення державного управлінського впливу на суспільні відносини на території держави та, у деяких випадках, – поза її межами, а також як розгляд та вирішення правових конфліктів у цій сфері. І тут, фактично, адміністративна юрисдикція отожднюється з державним управлінням, проте, на відміну від останнього, містить також і застосування адміністративних санкцій, які накладаються у зв'язку з порушенням встановлених правил. Звідси – адміністративна юрисдикція у прибережних водах – підзаконна управлінська діяльність органів виконавчої влади щодо здійснення державного управлінського впливу на суспільні відносини у внутрішніх водах, територіальному морі, БЕЗ та, за умови встановлення, – прилеглий зоні, а також вирішення правових конфліктів, що при цьому виникають. Відповідно до закріпленого UNCLOS'82 підходу до визначення адміністративної юрисдикції держави у прибережних морських акваторіях, обґрунтовано, що до складу прибережних вод України належать внутрішні води, територіальне море, ВМЕЗ та, за умови встановлення, прилегла зона, яких визнано підсуверенними та підюрисдикційними прибережними водами. Відзначено ґрунтування юрисдикції держави та її визнання в акваторіях, що перебувають у складі державної території, проявом державного суверенітета, а поза державною територією – суверенних прав, що закріплені за державами міжнародними угодами у певних сферах.

У **підрозділі 1.2. «Генеза адміністративної юрисдикції у водних просторах»** проаналізовано історичну ретроспективу управлінського впливу держав на водні простори, що дозволило упевнитися у поступовій еволюції наукових поглядів та зміщенні векторів державного адміністрування відносин у них – від намагань поширити свою юрисдикцію на значні акваторії (океани та моря) до обґрунтованого міркуваннями захисту суходольних територій поширення державної влади та здійснення державного управління обмеженими за шириною поясами прибережних вод. Адміністративна юрисдикція прибережної держави у них за всіх часів мала практично незмінний вигляд та проявлялася у встановленні правил заходження у наближені до узбережжя водні простори (і морські, і річкові), регламентації здійснюваного у них контролю, стягнення платежів за прохід (щодо рік) та провадження різноманітної діяльності. Здійснено періодизацію становлення адміністративної юрисдикції у прибережних водах та запропоновано такі етапи формування її сучасної парадигми: 1) первісний (з VIII ст. до н.е. до VI ст. н.е.), коли було закладено основи розуміння морських просторів як речей, виключених із цивільного обігу та загальних для всіх, проте з визнанням юрисдикції верховного правителя над ними, а також встановлення прав на ріки із впровадженням зборів за суднопластво; 2) середньовічний період (VII – XVII ст.ст.) характеризувався більш рішучим встановленням, доктринальним обґрунтуванням та захистом прав на державне (публічне) управління прибережними водами та здійснення у них адміністративної юрисдикції прибережними державами

з метою захисту власних суходольних територій, кораблів дружніх держав та забезпечення переважних прав видобутку продуктів харчування для місцевого населення; 3) перехідний період – XVIII – перша половина XX ст., коли відбувалося подальше осмислення набутих у середньовіччі прав із публічного управління прибережними водами і намагання вироблення єдиного підходу до правового регулювання діяльності у них; 4) конститутивний період (середина XX ст. – теперішній час) відзначився остаточним формуванням сучасного нормативно-правового базису здійснення адміністративної юрисдикції держав у прибережних водах із затвердженням загальнообов'язкових правових норм (стандартів) про режими морських водних просторів, у т.ч. прибережних, а також публічні механізми їх функціонування та підтримання. Щодо річкових комунікацій правове забезпечення пішло шляхом вироблення не загальних угод, а договорів, присвячених окремим із них, що якнайповніше віддзеркалили вироблений століттями механізм судноплавства й установили межі дії адміністративної юрисдикції держав в їхніх водах. При цьому, зважаючи на формування загальних принципів публічного адміністрування діяльності у водах великих міжнародних судноплавних рік, впровадження механізму підписання обов'язкових міжнародних угод, якими було б встановлено загальні принципи поширення адміністративної юрисдикції та здійснення діяльності на найбільших судноплавних ріках світу, має право на існування та підтверджується позитивною багаторічною практикою застосування UNCLOS '82 щодо морських просторів.

У підрозділі 1.3. «Теоретичне та практичне підґрунтя формування концепції адміністративної юрисдикції держави у прибережних водах» обґрунтовано доцільність, фактичність повсякденного здійснення та ґрунтування на нормах діючого законодавства та міжнародних угод пропонованої здобувачем концепції адміністративної юрисдикції України у прибережних водах.

Зазначено, що цей вид юрисдикції має свій прояв у здійсненні різних видів контролю (прикордонного, митного тощо), регламентації правил мирного проходження територіальним морем різними категоріями суден, заходження до внутрішніх вод України і перебування в них, правил діяльності у ВМЕЗ тощо. Її характерною рисою є «вихід» за межі території держави, а передбачені нормами права можливість державних органів здійснювати переслідування суден-порушників по гарячих слідах, права контролю у прилеглий зоні (за умови її встановлення), можливість провадження різних видів діяльності у ВЕЗ, просторах відкритого моря, а також у прибережних водах іноземних держав обумовлює дію адміністративної юрисдикції України поза просторами, на яких поширюється її суверенітет. Обґрунтовано, що державне адміністрування діяльності у прибережних водах, його міжнародно-правове підґрунтя, а також власне концепція адміністративної юрисдикції держав у прибережних водах належать до запропонованої Ф. Джессепом теорії транснаціонального права та є

складовою сучасного глобального адміністративного права. Пропонована концепція адміністративної юрисдикції України у прибережних водах є міждисциплінарною, що органічно поєднує в собі загальні засади міжнародного публічного та національного адміністративного права, при переважачій ролі останнього у водних просторах, на яких у повному обсязі поширюються суверенітет та юрисдикція прибережної держави, та першого – у просторах, в яких прибережна держава здійснює лише юрисдикцію та суверенні права. Зазначено значущість оновлення Морської доктрини України з метою приведення її норм у відповідність до сучасної внутрішньо- та зовнішньополітичної ситуації у країні, коли вимагають найскорішого вирішення проблеми відновлення морської галузі, встановлення ефективного контролю та можливості здійснення юрисдикції України як прибережної держави у морських просторах навколо Кримського півострова, в Азовському морі та Керченській протоці.

Розділ другий «Режими прибережних вод як форма реалізації адміністративної юрисдикції» складається з п'яти підрозділів, в яких надано характеристику правових режимів усіх видів прибережних вод України (внутрішніх вод, територіального моря та ВМЕЗ), визначено поняття, сутність та правове забезпечення зазначених режимів, а також вироблено окремі пропозиції з вирішення проблем відновлення дії адміністративної юрисдикції України в Азово-Чорноморській акваторії.

У підрозділі 2.1. **«Режим водного простору: поняття, сутність, правове регулювання»** на підставі опрацювання наукових та нормативно-правових підходів щодо визначення категорії «правовий режим водного простору» обґрунтовано, що правовий режим прибережних вод є формою реалізації адміністративної юрисдикції прибережної держави через встановлення особливого порядку проходження, перебування, діяльності у цих просторах, враховуючи їх правове забезпечення (з урахуванням норм міжнародних угод, що є обов'язковими для прибережної держави), організаційний механізм підтримання, встановлення відповідальності за порушення встановлених правил, що поширюється на всіх суб'єктів та всі об'єкти, які здійснюють діяльність або перебувають в них. Зазначено, що саме у встановленні режимних правил (норм поведінки, що забезпечують стаке безпечне існування прибережної держави та водних просторів, що омивають її береги) отримує свій прояв адміністративна юрисдикція і як уся повнота здійснення державного управлінського впливу (законодавча, виконавча, судова влада) на суспільні відносини, і як підзаконна управлінська діяльність органів виконавчої влади щодо здійснення державного управлінського впливу на суспільні відносини у внутрішніх водах, територіальному морі, ВЕЗ та (за умови встановлення) у прилеглої зоні. Зазначено, що, зокрема, у внутрішніх водах та територіальному морі України одночасно діють декілька видів режимів: режим внутрішніх вод та територіального моря, режим державного кордону та прикордонний режим, при цьому, останні два є складовими більших за об'ємом режимів

внутрішніх вод та територіального моря, а дія третього – прикордонного режиму – виходить за межі водних просторів, поширюючись також і на прикордонну смугу та контрольовані прикордонні райони, а його дія у межах водних територій є складовою режиму таких територій. У межах морських портів України діють також й інші види режимів (режим відвідання/залишення морського порту, режим зони митного контролю тощо). У річкових портах діють режими: пункту пропуску через державний кордон України, зони митного контролю, відвідання/залишення таких портів та взагалі внутрішньоконтинентальних вод України українськими суднами та суднами під іноземними прапорами. У сукупності ці норми створюють конгломерат режимних правил з метою захисту державної території України та акваторій, що належать до її складу. Встановлювані режими прибережних вод виконують класичні функції – регулятивну, охоронну, захисну, контрольну, економічну та політичну, які, поєднуючись завдяки одночасній дії декількох видів режимів у межах одного географічного об'єкта, мають прояв у специфічних функціях системи таких режимів: забезпечення безпеки судноплавства, охорони навколишнього природного середовища, визначення порядку переміщення товарів та осіб через державний кордон, раціонального використання природних ресурсів прибережних вод тощо.

У *підрозділі 2.2. «Правовий режим внутрішніх вод України»* охарактеризовано склад внутрішніх вод України, підтримано тези про виокремлення морських та неморських (внутрішньоконтинентальних) внутрішніх вод. Запропоновано шляхи подолання кризової ситуації навколо запровадження габаритних обмежень для суден, що прямують Керченською протокою до українських азовських портів, та акцентовано увагу на їх важливості. Проаналізовано підходи до визначення категорій «водна поверхня портів», «акваторія морського порту» тощо, які використовуються у діючому законодавстві для позначення цього виду прибережних вод держави та запропоновано до використання загальні для морських та річкових портів категорії «акваторія порту» або «води порту». Висвітлено складені світовою практикою підстави для зарахування окремих видів прибережних вод до складу історичних, указано на відсутність міжнародної угоди щодо підстав та процедур визнання окремих прибережних вод історичними та відповідних норм у діючому законодавстві України. Зазначено, що режим внутрішніх вод полягає у встановленні правил перебування та використання цих водних просторів, зокрема порядку посадки і висадки пасажирів, вантажно-розвантажувальних робіт, збору податків та мита, оформлення документації, встановленні системи режимних заходів у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі, а також власне порядку заходження суден до внутрішніх вод та перебування у них, забезпечення безпеки судноплавства, дотримання правил радіозв'язку, навігації, охорони цих вод, заборони забруднення та засмічення, підтримання

безпеки судноплавства тощо, а за умов розташування у цих водних просторах баз військово-морських сил прибережної держави, у їх межах діє також особливий правовий режим. Запропоновано під внутрішніми водами держави розуміти вид прибережних водних просторів, які є водною територією держави, де в повному обсязі діє її суверенітет і де національним законодавством встановлено відповідний правовий режим. Указано на відсутність загальновизнаного міжнародно-правового акта, яким було би визначено основи правового режиму у портах та межі дії адміністративної юрисдикції прибережної держави у них, звернено увагу на визначення такого режиму відповідно до двосторонніх угод про торговельне мореплавство та судноплавство на внутрішніх водних шляхах. Зазначено, що поряд із затвердженням в 1995 р. порядку плавання та перебування у внутрішніх водах, на рейдах та у територіальному морі України іноземних військових кораблів, відповідного підзаконного документа для торговельних суден не розроблено. Доведено, що у межах внутрішніх вод діє принцип повної адміністративної юрисдикції прибережної держави, окремі виключення діють лише щодо військових кораблів та державних (урядових) суден. Можливість встановлення районів, в яких тимчасово забороняється плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів визнано проявом адміністративної юрисдикції прибережної держави у внутрішніх водах. До їх кола також належать окремі повноваження Державної прикордонної служби України (пропозиції судну показати національний прапор, змінити курс слідування, зупинити та оглянути судно тощо).

У *підрозділі 2.3. «Правовий режим територіального моря України»* відзначено ґрунтування головної особливості правового режиму територіального моря – права мирного проходження іноземних суден через цей морський простір – на нормах міжнародних угод (Конвенції про територіальне море та прилеглу зону 1958 р. та UNCLOS'82). Класифіковано засоби адміністративно-правового примусу, що здійснюються у територіальному морі України. Зазначено, що окремих сфер, які стосуються мирного проходження, досі не врегульовано у внутрішньому законодавстві України, що обумовлює подальші законотворчі роботи і прийняття спеціального Закону України про внутрішні води, територіальне море та прилеглу зону. Зазначено про обмеження повноти здійснення адміністративної юрисдикції прибережної держави у територіальному морі нормами UNCLOS'82 та встановлення саме адміністративним законодавством правил, якими забезпечується правовий режим цього морського простору. При цьому обґрунтовано, що норми UNCLOS'82, якими визначено підстави затримання суден прибережною державою при здійсненні ними мирного проходження, є фактичним обмеженням її суверенітету у цьому просторі. Запропоновано однакову термінологію національного законодавства для позначення мирного проходження суден територіальним морем як «мирне проходження», замість використовуваних

двох конструкцій: «мирний прохід» та «мирне проходження». Наголошено на необхідності офіційного перекладу українською та опублікування в офіційних виданнях UNCLOS'82.

У підрозділі 2.4. «Правовий режим виключної (морської) економічної зони України» диференційовано засоби адміністративно-правового примусу, що здійснюються у ВМЕЗ України, та органів, на яких покладено їх застосування, відзначено ґрунтування заходів адміністративної відповідальності за порушення у ВМЕЗ на нормах UNCLOS'82 про недопущення особистих покарань. Обґрунтовано необхідність розроблення і прийняття підзаконних нормативно-правових актів з метою визначення порядку провадження окремих видів діяльності у ВМЕЗ України, а також податкової підтримки таких видів діяльності з економічної розвідки та розробки ВМЕЗ, як виробництво енергії шляхом використання води, течій та вітру. Наголошено на необхідності вирішення кризової ситуації, що склалася навколо газо- та нафтовидобувних установок, встановлених на континентальному шельфі у межах ВМЕЗ України, що може бути опрацьована у рамках багатосторонньої міжнародної конференції з питань визначення режиму судноплавства Керченською протокою та Керч-Єнікальським каналом. Правовий режим ВМЕЗ України характеризується дією у цьому просторі суверенних прав та адміністративної юрисдикції прибережної держави, що визначені UNCLOS'82 та Законом «Про ВМЕЗ України», що свідчить про її дію поза межами суходольної території, внутрішніх вод і територіального моря прибережної держави, а також значне розширення адміністративної юрисдикції саме прибережної держави у цьому просторі.

У підрозділі 2.5. «Азово-Чорноморська акваторія: вирішення проблем відновлення дії адміністративної юрисдикції України» запропоновано можливі шляхи подолання кризової ситуації, що склалася навколо реалізації прав України як прибережної держави у водах Чорного та Азовського морів навколо тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької області. Зазначено про необхідність вироблення та закріплення у нормах спеціальної міжнародної угоди правового статусу та режиму судноплавства у Керченській протоці та Керч-Єнікальському каналі як таких, що використовуються для міжнародного судноплавства, під час проведення міжнародної конференції із залученням до її роботи не лише прибережних держав, але й держав, судна під прапорами яких здійснюють судноплавство у цьому регіоні з урахуванням того, що Чорне та Азовське моря належать до категорії «замкнених або напівзамкнених морів», як їх визначено у UNCLOS'82.

Розділ третій «Публічне адміністрування в рамках юрисдикції у прибережних водах» містить три підрозділи, в яких розкрито міжнародно-правові основи державного адміністрування діяльності у прибережних водах, проаналізовано державний контроль як засіб забезпечення режимів прибережних вод, досліджено та запропоновано оновлення публічних

сервісів у структурі державного адміністрування діяльності у прибережних водах.

У *підрозділі 3.1. «Міжнародно-правові основи публічного адміністрування у прибережних водах»* зазначено, що публічне адміністрування діяльності у прибережних водах – значна складова управлінської (адмініструючої) діяльності будь-якої держави, береги якої омивають моря, океани, ріки, що сполучають різні континенти та країни. Вона має свій прояв на всіх рівнях: від загальнодержавного до місцевого і навіть локального – у межах окремого порту. Основою міжнародного регулювання державного адміністрування діяльності у прибережних морських водах є UNCLOS'82, відповідно до її норм прибережна держава чинить державницький управлінський вплив на діяльність у територіальному морі, прилеглий зоні, БЕЗ. Державне адміністрування діяльності у внутрішніх водах відбувається відповідно до норм внутрішнього законодавства прибережної держави, проте не без урахування обов'язкових для неї норм міжнародних угод. Міжнародно-правові засади державного адміністрування діяльності у прибережних водах рік, озер та інших транскордонних водних об'єктів закріплено у рекомендаційних угодах загального екологічного характеру та у спеціальних договорах, що присвячені окремим водним комунікаціям, які є обов'язковими для сторін, та визначають засади здійснення державного адміністрування діяльності у них, зокрема визначення режиму судноплавства, здійснення адміністративних формальностей та визнання документів моряків.

У *підрозділі 3.2. «Державний контроль як засіб забезпечення режимів прибережних вод»* класифіковано види державного контролю, що здійснюються у прибережних водах України. Обґрунтовано тезу щодо того, що державний контроль є засобом забезпечення режимів прибережних вод та являє собою діяльність компетентних органів держави, спрямовану на дотримання вимог законодавства, яким встановлено правила діяльності у прибережних водах (правила мирного проходження у територіальному морі, заходження до внутрішніх вод, провадження діяльності у БЕЗ тощо), забезпечення гарантій реалізації норм цього законодавства і ствердження законності у відносинах, що реалізуються у цих водах. Зважаючи на множинність видів державного контролю у прибережних водах України та державних органів, на яких покладено їх здійснення, запропоновано, враховуючи досвід провідних морських держав світу, створення на базі Морської охорони Державної прикордонної служби України єдиного спеціалізованого воєнізованого державного органу, до повноважень якого буде належати здійснення контрольних процедур у прибережних водах. А у сфері полегшення здійснення необхідних контрольних формальностей для суден у морських портах – налагодження роботи Морського єдиного вікна, ініціативи щодо впровадження якого було висловлено Міністерством інфраструктури та Адміністрацією морських портів України наприкінці 2017 р.

У *підрозділі 3.3. «Публічні сервіси, що забезпечуються прибережною державою»* розглянуто окремі види публічних послуг (сервісів) як засобів підтримання встановлених режимів прибережних вод, розроблено їх класифікацію. Зазначено, що названі послуги належать до категорії обов'язкових. Обґрунтовано інноваційний підхід до митних та прикордонних сервісів, що є необхідними для належного перетину державного кордону України, у т.ч. його водної ділянки. Досліджено публічні послуги, які досі не розглядалися під кутом зору сервісної концепції державного управління – надання дозволу на заходження військових кораблів та суден з особливими характеристиками (зокрема обладнаних ядерними силовими установками) під іноземним прапором до внутрішніх вод України, видача дозволів на здійснення діяльності у ВМЕЗ України тощо, що потребує не лише визначення механізму надання таких послуг при доопрацюванні електронних порталів адміністративних послуг або «єдиних вікон», що на теперішній час діють в Україні, але й законодавчого врегулювання порядку їх надання.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовано найбільш суттєві результати дослідження, наведено теоретичні узагальнення та авторські пропозиції щодо нормативно-правового та організаційного забезпечення здійснення адміністративної юрисдикції України у прибережних водах, сформовано її цілісну наукову концепцію. До вагомих положень роботи слід віднести такі:

1. Право держав на публічне адміністрування діяльності у прибережних водах має багатовікову історію та за всіх часів мало прояв у встановленні правил заходження, державного контролю та стягнення платежів. Виокремлено чотири етапи формування сучасної парадигми адміністративної юрисдикції держави у прибережних водах: первісний, середньовічний, перехідний та конститутивний.

2. Визначено ключові елементи та сформульовано концепцію адміністративної юрисдикції України у прибережних водах, а її зовнішніми проявами означено: 1) ґрунтування на ст. 13 Конституції України та нормах міжнародних угод (насамперед UNCLOS'82); 2) міждисциплінарний характер та базування на теорії і практиці внутрішньодержавного адміністративного та міжнародного публічного права; 3) приналежність до елементів транснаціонального права та глобального адміністративного права; 4) постійне здійснення на території держави, а також в акваторіях, на яких поширюється її юрисдикція. Внутрішню структуру концепції адміністративної юрисдикції України у прибережних водах утворюють: 1) механізми формування та дії режимів внутрішніх вод, територіального моря та ВМЕЗ; 2) здійснення в них різних видів контролю з метою підтримання встановлених режимів; 3) надання комплексу публічних послуг; 4) здійснення заходів адміністративного примусу.

3. Категорію «юрисдикція» запропоновано розглядати як діяльність держави, здійснювану через систему уповноважених нею органів у межах їх компетенції з учинення публічного управлінського впливу (у найширшому його розумінні як прояву законодавчої, виконавчої та судової влади держави) на суспільні відносини у повному обсязі на всій її території, а в деяких випадках – за її межами. «Юрисдикція держави» визначається як прояв її суверенітету або суверенних прав у межах певних просторів (суходольних чи водних), на певні об'єкти чи суб'єктів, а також реалізація у цих просторах чи об'єктах державної влади в усіх її проявах, тобто здійснення їх державного адміністрування. Доведено багатомірність, міждисциплінарність та міжгалузевість категорії «юрисдикція». Юрисдикція отримує прояв у визначенні правил поведінки на певній території чи акваторії, оцінці та контролі державними органами стану їх дотримання суб'єктами правовідносин із точки зору національного правопорядку та міжнародно погоджених норм, застосування правової санкції та інших примусових заходів впливу у разі негативного результату оцінки, а також здійснення сервісних процедур у сферах управління державних та уповноважених ними органів.

4. Додатково обґрунтовано підстави розширення меж тлумачення правової категорії «юрисдикція» у внутрішньодержавному адміністративному праві та підтверджено її всеохоплюючий характер для визначення механізму діяльності у прибережних водах держави, поєднанні у межах її наукової концепції і практики застосування відповідного законодавства комплексу регулятивних, приписових, заборонних заходів, а також заходів адміністративного примусу, що у сукупності становлять правовий режим прибережних вод. На підставі норм UNCLOS'82 та внутрішньодержавного законодавства доведено необхідність оновлення розуміння інституту адміністративної юрисдикції щодо водних (зокрема морських) просторів у науці адміністративного права України, що обумовлене встановленням правових підстав її здійснення у міжнародній угоді (UNCLOS'82), а механізмів реалізації – у внутрішньодержавному адміністративному праві і законодавстві, що має прояв у можливості здійснення захисту прав України як прибережної держави у морських просторах поза межами державної території – у ВМЕЗ, прилеглий зоні (за умов встановлення) та у відкритому морі.

5. Запропоновано вузьке та широке визначення категорії «адміністративна юрисдикція» та на їх підставі зазначено, що адміністративна юрисдикція у прибережних водах у вузькому значенні є підзаконною управлінською діяльністю органів виконавчої влади щодо здійснення державного управлінського впливу на суспільні відносини у внутрішніх водах, територіальному морі, ВЕЗ та, за умови встановлення, у прилеглий зоні, а також вирішення у судовому порядку правових конфліктів, які при цьому виникають, а в широкому значенні – здійснення публічного державного управлінського впливу (законодавча, виконавча, судова влада), тобто

державного адміністрування суспільними відносинами, що виникають у внутрішніх водах, територіальному морі, ВЕЗ та, за умови встановлення, у прилеглий зоні.

6. Надано визначення та запропоновано зміст категорій: «прибережні води», «внутрішні води держави» та «правовий режим прибережних вод». Так, до прибережних вод, відповідно до закріпленого UNCLOS'82 підходу до визначення адміністративної юрисдикції прибережної держави у морських акваторіях, зараховано внутрішні води, територіальне море, ВЕЗ та прилеглу зону, тобто ті води, на яких поширюється суверенітет прибережної держави, або діє її юрисдикція чи суверенні права та в яких об'єм прав прибережної держави значною мірою відрізняється від інших держав. Ці акваторії запропоновано характеризувати як підсуверенні та підюрисдикційні. Доведено спірність визначення категорії «прибережні води» у Водному кодексі України. Зазначено, що категорія «правовий режим водного простору» позначає різноманітні аспекти правового регулювання діяльності у такому просторі, його використання з метою судноплавства, наукових досліджень, видобутку енергії тощо, які встановлюються за згодою усіх держав, а «правовий режим прибережних вод» є формою реалізації адміністративної юрисдикції прибережної держави, яка також отримує прояв у встановленні порядку здійснення діяльності в них з урахуванням норм міжнародних угод, але зі значно більшим об'ємом внутрішньодержавного адміністративного впливу. Внутрішніми водами держави запропоновано вважати ті категорії прибережних водних просторів, які є водною територією держави, де у повному об'ємі діє її суверенітет і національним законодавством встановлено відповідний правовий режим.

7. Звернено увагу на термінологічну та змістовну непослідовність застосованих в українському законодавстві категорій, якими позначено акваторії морських портів і наголошено на необхідності використання категорій «акваторія порту» або «води порту» (універсально для морських та річкових портів) та визначення їх як частини внутрішніх вод України, спеціально призначеної та обладнаної для безпечного підходу, маневрування, стоянки та відходу суден.

8. Беручи до уваги, що сучасна концепція історичних вод досі не отримала міжнародного та національного нормативно-правового базису, запропоновано її правове забезпечення шляхом укладання міжнародної угоди про підстави та процедури визнання прибережних водних просторів історичними або міжнародних угод щодо визнання історичними прибережних водних об'єктів *in concreto*. Відсутність узгоджених механізмів визнання окремих районів прибережних акваторій історичними водами значно звужує межі дії у них адміністративної юрисдикції прибережної держави, адже зумовлює їх визнання територіальним морем з обмеженнями, закріпленими UNCLOS'82, а не внутрішніми водами, до категорії яких їх може бути віднесено завдяки встановленню такого статусу.

9. Зважаючи на сформовану систему міжнародних угод у сфері морської діяльності та, зокрема, у сфері державного адміністрування діяльності у прибережних водах, обґрунтовано тезу про формування універсальних «глобальних» стандартів публічного адміністрування у цій сфері, приналежність інституту адміністративної юрисдикції держав у прибережних водах до запропонованої Ф. Джеппом концепції транснаціонального права та її входження до системи глобального адміністративного права, що має прояв у встановленні єдиних для всіх держав світу правил здійснення передбачених міжнародними угодами приписів у сфері морської діяльності, а також системи актів вторинного законодавства міжнародних інституцій, які є обов'язковими для виконання державами, зокрема, за допомогою адміністративних процедур, які є одним із проявів дії їх адміністративної юрисдикції.

10. Визначено прийоми і способи застосування встановленої актами міжнародного морського права концепції публічного адміністрування у прибережних водах на національному рівні з урахуванням української специфіки. До них віднесено: встановлення режиму територіального моря, прилеглої зони, БЕЗ тощо відповідно до стандартів UNCLOS'82; виконання контрольних функцій; переслідування по гарячих слідах суден-порушників; регламентація видів покарань, що застосовуються за порушення режиму БЕЗ.

11. Існуюча система об'єктних правових режимів внутрішніх вод, територіального моря та ВМЕЗ України ґрунтується на нормах міжнародних угод та прийнятого на їх виконання адміністративного законодавства, а також на поєднанні міжнародно-правових та національних адміністративно-правових правил при встановленні правових режимів цих акваторій. При цьому, превалювання міжнародних або внутрішньодержавних режимних правил та методів забезпечення їх дотримання безпосередньо залежить від віддаленості того чи іншого простору від узбережжя держави.

12. Структуру системи режимів прибережних вод України становлять різноманітні режими, що діють у внутрішніх водах, територіальному морі, ВМЕЗ України та у сукупності становлять правові режими цих акваторій. Структуру правових режимів прибережних вод формують: регламентація порядку діяльності в них, визначення переліку заборонених дій, заходів впливу з метою недопущення таких дій, відповідальності за їх вчинення, контрольні та сервісні механізми, а також система державних органів, на яких покладено завдання із встановлення та підтримання встановленого режиму. Встановлені Україною правові режими виконують регулятивну, охоронну, захисну, контрольну, економічну та політичну функції, які, поєднуючись, отримують прояв у специфічних функціях системи таких режимів: забезпечення безпеки судноплавства, охорони навколишнього природного середовища, визначення порядку переміщення товарів та осіб через державний кордон, раціонального використання природних ресурсів прибережних вод тощо.

13. Сформульовано принципи взаємодії та взаємного доповнення правових режимів, що діють у внутрішніх водах, територіальному морі, ВМЕЗ України та у сукупності становлять конгломерат режимних правил у рамках реалізації адміністративної юрисдикції України у прибережних водах. Так, зокрема, у ВМЕЗ України, на зведених у її межах штучних спорудах діють адміністративні митний, податковий, санітарний та імміграційний режими, режим забезпечення безпеки цих споруд, а також режим зон безпеки (шириною до 500 метрів) навколо них.

14. Виявлено недоліки правового забезпечення правових режимів прибережних вод України, зокрема відсутність загальновизнаної міжнародної угоди про режим морських портів та дію в них юрисдикції прибережної держави, про підстави та процедури визнання окремих прибережних вод історичними, а також українського законодавства, яким у повному обсязі забезпечується режим мирного проходження у територіальному морі, окремих видів діяльності у ВМЕЗ та на континентальному шельфі України. Простежено зв'язок між недосконалістю нормативно-правової бази у сфері морської діяльності та кризою у захисті та відновленні прав України як прибережної держави у Чорноморсько-Азовському регіоні.

15. Запропоновано внесення змін та доповнень до діючого законодавства у сфері здійснення адміністративної юрисдикції України у прибережних водах шляхом внесення змін до окремих законів України, затвердження підзаконних актів про порядок здійснення окремих видів діяльності у ВМЕЗ України, здійснення мирного проходження у територіальному морі, перебування у внутрішніх водах та портах торговельних суден під іноземними прапорами, охорони прав України у її прибережних водах. Підтримано ініціативи щодо проведення багатосторонньої міжнародної конференції для вироблення режиму судноплавства Керченською протокою та Керч-Єнікальським каналом, а також вирішення інших проблем здійснення прав України як прибережної держави у Чорноморсько-Азовському регіоні.

16. Охарактеризовано особливості співвідношення та взаємодії між адміністративною юрисдикцією України та юрисдикціями іноземних держав щодо суден у прибережних водах України. Зазначено, що взаємний вплив адміністративної юрисдикції прибережної держави та юрисдикцій держав прапорів суден на теперішній час визначено у міжнародних угодах з урахуванням історично складених принципів: невтручання у внутрішню організацію діяльності та служби на судні, встановлення спеціального повідомлювального порядку заходження військових кораблів та урядових суден до територіального моря та внутрішніх вод, спрощення формальностей при заходженні торговельних суден до портів тощо. При цьому будь-які судна у прибережних водах України мають дотримувати усіх встановлених національним законодавством режимних правил.

17. Зазначено, що адміністративний примус у прибережних водах України має прояв у здійсненні специфічних заходів адміністративного

попередження, припинення та відповідальності. Здійснено класифікацію таких заходів, що здійснюються з метою підтримання режиму прибережних вод як форми реалізації адміністративної юрисдикції держави у внутрішніх водах, територіальному морі та ВМЕЗ України. Зазначено, що заходи адміністративної відповідальності у ВМЕЗ України, визначені в Законі «Про ВМЕЗ України», відповідають встановленим в UNCLOS'82 нормі про заборону особистих покарань та обмежуються штрафами, безоплатним вилученням незаконно видобутих ресурсів, конфіскацією засобів і знарядь вчинення правопорушень.

18. Дослідження державного контролю, здійснюваного у прибережних водах України, як засобу забезпечення їх правових режимів, з виокремленням видів такого контролю, його суб'єктів та організаційно-правового механізму, дозволило упевнитися у множинності видів державного контролю, а також суб'єктів, на яких покладено відповідні контрольні повноваження. У зв'язку із цим, на підставі прогресивного позитивного досвіду зарубіжних держав, запропоновано формування на базі Морської охорони Державної прикордонної служби України єдиного державного органу для здійснення усіх видів державного контролю у прибережних водах.

19. На основі сервісної концепції сучасного публічного адміністрування виокремлено та класифіковано адміністративні послуги, що надаються з метою здійснення діяльності у прибережних водах України, акцентовано на необхідності їх подальшого організаційно-правового забезпечення. Зокрема наголошено на сервісному характерові окремих напрямів діяльності органів митного спрямування Державної фіскальної служби України та Державної прикордонної служби України, а також виокремлено нові види публічних послуг, що надаються з метою підтримання встановленого режиму прибережних вод України, проте досі не розглядалися як такі та не отримали або організаційного забезпечення, або наукового обґрунтування.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографія:

Аверочкина Т.В. Юрисдикція України в прибережних водах: адміністративно-правовий вимір: монографія. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2018. 466 с.

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Аверочина Т.В. Режим морського порта, судоходних путей и транзита в документах Лиги Наций. *Митна справа*. 2008. № 4. С. 47–48.

2. Кузнецов С.А., Аверочкина Т.В. Таможенные формальности в двусторонних соглашениях Украины о торговом мореплаваннии. *Митна справа*. 2009. № 1. С. 5–11.

3. Аверочкіна Т.В. Адміністративно-правова функція держави з реєстрації морських торговельних суден. *Митна справа*. 2010. № 1. С. 68–72.
4. Аверочкіна Т.В. Історичні затоки як вид внутрішніх морських вод держави. *Митна справа*. 2010. № 4. С. 88–93.
5. Аверочкіна Т.В. Генеза нормативно-правового забезпечення режиму історичних вод. *Митна справа*. 2010. № 5. С. 56–60.
6. Аверочкіна Т.В. Правове дослідження прецедентів встановлення статусу історичних вод в Арктиці. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. праць. Вип. 42. 2011. С. 159–165.
7. Аверочкина Т.В. Роль Комиссии международного права в подготовке Первой конференции ООН по морскому праву (режим территориального моря). *Митна справа*. 2011. № 4. С. 73–84.
8. Аверочкіна Т.В. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів у прибережних водах України. *Митна справа*. 2011. № 6. С. 85–99.
9. Аверочкіна Т.В. Адміністративна юрисдикція України в прибережних водах: теоретичні та практичні проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Вип. 64. Одеса: Юрид. л-ра, 2012. С. 76–82.
10. Аверочкіна Т.В. Деякі аспекти здійснення адміністративної юрисдикції України в морських просторах. *Митна справа*. 2012. № 2. С. 62–72.
11. Аверочкіна Т.В. Сучасний стан здійснення суверенітету державами в морських просторах. *Митна справа*. 2012. № 5. С. 113–121.
12. Аверочкіна Т.В. Прилеглі зони: історія, перспективи України та деякі аспекти адміністративної юрисдикції. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Вип. 65. Одеса: Юрид. л-ра, 2012. С. 348–354.
13. Аверочкіна Т.В. Деякі аспекти використання понять «юрисдикція» та «суверенітет» в морському праві. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. № 1028. Серія «Право». 2012. № 12. С. 38–41.
14. Аверочкіна Т.В. Юрисдикція України стосовно штучних островів, установок і споруд в її виключній (морській) економічній зоні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». Вип. 19. Т. 4. 2012. С. 176–178.
15. Аверочкіна Т.В. Митна адміністративна юрисдикція України у прибережних морських просторах. *Митна справа*. 2014. № 5. С. 19–29.
16. Кузнецов С.О., Аверочкіна Т.В. Реєстрація суден в альтернативних реєстрах: правовий аналіз. *Митна справа*. 2015. № 4. С. 83–91.

Статті в українських фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

17. Аверочкина Т.В. Суверенные права прибрежного государства в отношении правомерной деятельности на континентальном шельфе: проблемные аспекты законодательного обеспечения на Украине. *Юридична наука*. 2014. № 10. С. 129–136.

18. Аверочкина Т.В. Щодо визначення поняття «вільна практика» для суден в морських портах України. *Lex Portus*. 2017. № 1. С. 189–199.

19. Кузнецов С.О., Аверочкина Т.В. Протоки, що використовуються для міжнародного судноплавства: окремі аспекти визначення правового статусу та режиму. *Lex Portus*. 2017. № 4. С. 31–47.

20. Аверочкина Т.В. Адміністративний примус у прибережних водах України. *Lex Portus*. 2018. № 1. С. 44–61.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

21. Аверочкина Т.В. «Исторические воды» и «исторические заливы»: проблема определения понятий. *Юридическая наука* (г. Рязань, РФ). 2013. № 1. С. 83–87.

22. Аверочкина Т.В. Мирный проход в территориальном море: пределы действия административной юрисдикции прибрежного государства. *Закон и жизнь* (г. Кишинев, Республика Молдова). 2013. № 10/3 (262). С. 7–10.

23. Аверочкина Т.В. Административная юрисдикция Украины в морских пространствах. *Административное право и процесс* (г. Москва, РФ). 2014. № 2. С. 66–69.

24. Аверочкина Т.В. Морская доктрина Украины на период до 2035 года – основа административной юрисдикции государства в морских пространствах. *Академический юридический журнал* (г. Иркутск, РФ). 2014. № 2. С. 44–52.

25. Averochkina T.V. Lawful activity in an exclusive (marine) economic zone of Ukraine: the ways of improvement of legal regulation. *European Political And Law Discourse* (Praha, Czech Republic). Vol. 2. Issue 6. Praha-2015. P. 38–42.

26. Аверочкина Т.В. Про «позитивний» зміст поняття «адміністративна юрисдикція». *Eurasian Academic Research Journal* (Yerevan, Armenia). 2017. № 4 (10). С. 94–104.

Публікації апробаційного характеру:

1. Аверочкина Т.В. Двусторонние соглашения о морском торговом судоходстве как основа правового режима пребывания судов в иностранных портах. *Правове життя сучасної України* : тези доповідей Всеукр. наук. конф. «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 18–19 квіт. 2008 р.); відп. ред. д-р юрид. наук, проф. Ю.М. Оборотов; Одеська нац. юрид. академія. Одеса: Фенікс, 2008. С. 223–225.

2. Аверочкина Т.В. Режим як основа правопорядку морського порту. *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри» (м. Одеса, 13–14 черв. 2008 р.); за заг. ред. Ю.М. Оборотова; ОНЮА. Одеса: Фенікс, 2008. С. 148–150.

3. Аверочкина Т.В. Нормы о таможенных формальностях в двусторонних соглашениях Украины о торговом судоходстве. *Актуальні*

проблеми правового регулювання в сфері реалізації сучасної митної політики держави: матеріали Міжнар. наук. симпозіуму курсантів, студентів та молодих вчених (м. Дніпропетровськ, 27–28 берез. 2009 р.). С. 19–20.

4. Аверочкина Т.В. К вопросу о правовом режиме судна в морском порту. *Материалы докладов XVI Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов»* (г. Москва, 14–17 апр. 2009 г.). Москва: МАКС Пресс, 2009. С. 5–7. URL: https://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2009/30_9.pdf.

5. Аверочкина Т.В. Режим экипажей судов в двусторонних соглашениях Украины о торговом мореплаваннии. *Правове життя сучасної України: тези доповідей Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. і аспірант. складу* (м. Одеса, 5–6 черв. 2009 р.); відп. ред. д-р юрид. наук проф. Ю.М. Оборотов; ОНЮА. Одеса: Фенікс, 2009. С. 283–285.

6. Аверочкина Т.В. Административно-правовая функция государства по регистрации морских торговых судов. *Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2010»* (г. Москва, 12–15 апр. 2010 г.). Москва: МАКС Пресс, 2010. С. 1–3. URL: https://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2010/30.htm.

7. Аверочкина Т.В. Історичні права держав на морські простори. *Міжнародні читання, присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П.Є. Казанського*: матеріали Міжнар. конф. (м. Одеса, 22–23 жовт. 2010 р.). Одеса, 2010. С. 255–257.

8. Аверочкина Т.В. До питання про правовий режим історичних заток прибережної держави. *Юридична наука: політичні, економічні та соціальні витоки сьогодення*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 жовт. 2010 р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2010. Т. 2. С. 100–101.

9. Аверочкина Т.В. Адміністративна юрисдикція України стосовно штучних островів, установок і споруд в її виключній (морській) економічній зоні. *Правопорядок у державному та суспільному розвитку: національний і міжнародний вимір*: зб. матеріалів юрид. наук.-практ. Інтернет-конф. «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 24 лют. 2012 р.). Київ, 2012. С. 55–57.

10. Аверочкина Т.В. Щодо співвідношення термінів «юрисдикція» та «суверенітет» в морському праві. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук. конф. професор.-виклад. складу (м. Одеса, 20–21 квіт. 2012 р.). Т. 2; відп. ред. д-р юрид. наук В.М. Дрьомін; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2012. С. 111–113.

11. Аверочкина Т.В. До визначення поняття «юрисдикція» в морському праві. *Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції*: тези Другої Міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті проф. О.В. Сурілова (м. Одеса, 30–31 берез. 2012 р.). Одеса: Фенікс, 2012. С. 253–255.

12. Аверочкина Т.В. Історичні права держав на водні простори: теоретико-правовий аналіз. *Закарпатські правові читання*: матеріали

IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (м. Ужгород, 9–10 квіт. 2012 р.). Ужгород: ЗакДУ, 2012. С. 25–30.

13. Аверочкина Т.В. Административная юрисдикция Украины в прибрежных водах: теоретические и практические проблемы. *Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2012»* (г. Москва, 9–13 апр. 2012 г.). Москва: МАКС Пресс, 2012. URL: https://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2012/1952/2550_427d.pdf.

14. Аверочкина Т.В. До визначення поняття «прибережні морські води». *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.С. Казанського*: матеріали 3-ї міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листоп. 2012 р.). Одеса: Фенікс, 2012. С. 504–507.

15. Аверочкина Т.В. Здійснення мирного проходу через територіальне море України іноземними невійськовими суднами. *Актуальные проблемы юридической науки и правоприменительной практики*: матеріали Междунар. науч.-практ. конф. (г. Харьков, 29–30 октяб. 2012 г.). Харьков: Ин-т фундамент. исслед., 2012. С. 23–28.

16. Аверочкина Т.В. Генеза правового регулювання права мирного проходу територіальним морем іноземних військових кораблів. *Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми*: тези доповідей 13-ї Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 15 листоп. 2012 р.). Тернопіль, 2012. С. 80–82.

17. Аверочкина Т.В. Здійснення санітарної адміністративної юрисдикції України в морських портах: *Правова система України в умовах державних реформаційних процесів сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 26–27 жовт. 2012 р.). Херсон: Видав. дім «Гельветика», 2012. С. 153–154.

18. Аверочкина Т.В. Нормативно-правовое обеспечение административной юрисдикции Украины в прибрежных морских пространствах. *Актуальні проблем законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 06–07 верес. 2013 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2013. С. 65–69.

19. Аверочкина Т.В. Административная юрисдикция Украины в морских пространствах в соответствии с Морской доктриной на период до 2035 года. *Особливості розвитку публічного та приватного права в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 07–08 верес. 2013 р.). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2013. С. 17–21.

20. Аверочкина Т.В. Административная юрисдикция прибрежного государства при мирном проходе в территориальном море. *Юридическая наука в ХХІ веке: перспективные и приоритетные направления исследований*: матеріали Междунар. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 13–14 сент. 2013 г.). Симферополь: Науч. объедин. «Юридическая мысль», 2013. С. 76–80.

21. Аверочкина Т.В. Проблемные аспекты законодательного обеспечения правомерной деятельности на континентальном шельфе

України. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. ювілею академіка С.В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.): у 2 т. Т. 2; відп. ред. д-р юрид. наук, проф. В.М. Дрьомін. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. С. 351–353.

22. Аверочкина Т.В. Концепція адміністративної юрисдикції государства в морських пространствах. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 трав. 2015 р.): у 2 т. Т. 1; відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. л-ра, 2015. С. 478–480.

23. Аверочкина Т.В. Окремі аспекти здійснення адміністративних (митних) формальностей фіскальних (митних) органів у внутрішніх водах України. *Актуальні питання державотворення в Україні*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 22 трав. 2015 р.). Київ: Прінт-Сервіс, 2015. С. 58–59. URL: https://law.knu.ua/images/abook_file/Aktualni_pitannya_derzhavotvorennnya_2015.pdf.

24. Аверочкина Т.В. Концепція адміністративної юрисдикції у морських просторах – новий погляд на устояний правовий інститут. *Актуальні питання реформування правової системи України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 3–4 лип. 2015 р.). Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2015. С. 64–67.

25. Аверочкина Т.В. Альтернативні реєстри суден: чи забезпечується головна мета реєстрації?. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави і права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.): у 2 т. Т. 1; відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. С. 395–397.

26. Аверочкина Т.В. Окремі аспекти правового регулювання режиму використання виключних економічних зон причорноморських держав. *Збірник тез доповідей учасників Круглого столу, присвяч. Міжнародному дню Чорного моря* (м. Одеса, 31 жовт. 2016 р.). Одеса, 2016. С. 4–9.

27. Аверочкина Т.В. Адміністративна юрисдикція держави у внутрішніх водах. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.): у 2 т. Т. 1; відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видав. дім «Гельветика», 2017. С. 462–464.

28. Аверочкина Т.В. Державне управління прибережними водами: міжнародно-правові засади. *Основні тенденції розвитку цивілістики, конституційного, господарського та міжнародного права*: матеріали круглого столу (м. Кривий Ріг, 27 жовт. 2017 р.); відп. за вип. В.Г. Олюха. Кривий Ріг: Видав. дім «Гельветика», 2017. С. 15–19.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Додин Е.В., Кузнецов С.А., Аверочкина Т.В. Двусторонние соглашения Украины о торговом мореплаваннии. Львов: Сполом, 2008. 380 с.

2. Морське право. Джерела: у 3 ч. Ч. 1. Т. 1. Кн. 1 «ІІІ Конференція ООН з морського права» / Є.В. Додін, С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкіна, Д.О. Нікіша. Одеса: Фенікс, 2012. 570 с.

3. Кузнецов С.О., Аверочкіна Т.В. Морське право: підручник. Гриф «Затверджено» МОНмолодьспорту як підручник для студентів вищих навчальних закладів (лист МОНмолодьспорту № 1/11-4765 від 10.06.2011 р.). Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.

4. Кузнецов С.О., Аверочкіна Т.В. Розділ 19.3. «Правове регулювання транспорту». *Право Європейського Союзу*: підручник; за ред. О.К. Вишнякова. Гриф «Затверджено» МОНмолодьспорту як підручник для студентів вищих навч. закл. (лист № 1/11-11615 від 16.07.2012 р.). Одеса: Фенікс, 2013. С. 576–601.

5. Аверочкина Т.В. Кодификация и прогрессивное развитие международного публичного морского права в XIX – начале XX веков. *Lex Portus*. 2016. № 1. С. 120–139.

АНОТАЦІЯ

Аверочкіна Т.В. Адміністративна юрисдикція України в прибережних водах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія»; Міністерство освіти і науки України, Одеса, 2018.

Дисертація є першим в Україні комплексним науковим дослідженням, присвяченим вивченню адміністративної юрисдикції України у прибережних водах та державного управління ними. Розроблено авторську концепцію адміністративної юрисдикції України у прибережних водах та здійснення прав прибережної держави у водних просторах, на яких поширюється її суверенітет або суверенні права. Зазначено, що сфера суспільних відносин, яка потрапляє до предмета регулювання адміністративного права саме у прибережних водах, є найзначнішою та зазвичай вагомою «обтяженою» вимогами міжнародних угод, а концепція адміністративної юрисдикції у прибережних водах має характер міждисциплінарної, ґрунтується на теорії та практиці внутрішньодержавного адміністративного та міжнародного публічного права. Обґрунтовано тезу щодо того, що правовий режим прибережних вод є формою реалізації адміністративної юрисдикції прибережної держави, охарактеризовано режими внутрішніх вод, територіального моря та виключної (морської) економічної зони України. Указано на одночасну дію у цих водах декількох видів режимів, забезпечення паралельної дії нормативних приписів міжнародних угод та норм національного законодавства, що у сукупності являють собою конгломерат режимних правил з метою захисту державної території, акваторій, що належать до її складу, а також штучних островів та інших

установок у виключній (морській) економічній зоні України. Виявлено сфери адміністративної юрисдикції України у прибережних водах, які досі не отримали нормативно-правового забезпечення у діючому законодавстві, запропоновано шляхи нормотворчих робіт у цьому напрямку. Класифіковано засоби адміністративно-правового примусу, здійснюваного у прибережних водах України, виокремлено види адміністративних послуг у системі публічного адміністрування прибережними водами, відзначено вади та запропоновано механізм організаційно-правового забезпечення окремих із них.

Ключові слова: юрисдикція, адміністративна юрисдикція, прибережні водні простори, державне управління, публічне адміністрування, правові режими акваторій, засоби забезпечення правових режимів водних просторів, сервісні процедури.

АННОТАЦИЯ

Аверочкина Т.В. Административная юрисдикция Украины в прибрежных водах. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право, информационное право (081 – право). – Национальный университет «Одесская юридическая академия»; Министерство образования и науки Украины, Одесса, 2018.

Диссертация является первым в Украине комплексным научным исследованием, посвященным изучению административной юрисдикции Украины в прибрежных водах и государственного управления ими. Разработана авторская концепция административной юрисдикции Украины в прибрежных водах и осуществления прав прибрежного государства в водных пространствах, в которых действуют его суверенитет или суверенные права. Отмечено, что сфера общественных отношений, относящаяся к предмету регулирования административного права именно в прибрежных водах является наиболее значительной и часто «отягощенной» требованиями международных соглашений, а концепция административной юрисдикции в прибрежных водах имеет характер междисциплинарной, основана на теории и практике внутригосударственного административного и международного публичного права. Обоснован тезис о том, что правовой режим прибрежных вод является формой реализации административной юрисдикции прибрежного государства, охарактеризованы режимы внутренних вод, территориального моря и исключительной (морской) экономической зоны Украины. Отмечено одновременное действие в этих водах нескольких видов режимов, обеспечение параллельного действия нормативных предписаний международных соглашений и норм национального законодательства, в совокупности составляющих конгломерат режимных правил с целью защиты государственной

территории, акваторий, входящих в его состав, а также искусственных островов и других установок в исключительной (морской) экономической зоне Украины. Выявлены сферы административной юрисдикции Украины в прибрежных водах, до сих пор не получившие нормативно-правового обеспечения в действующем законодательстве, предложены пути нормативных работ в этом направлении. Классифицированы меры административно-правового принуждения, осуществляемого в прибрежных водах Украины, выделены виды административных услуг в системе публичного администрирования прибрежными водами, отмечены недостатки и предложен механизм организационно-правового обеспечения некоторых из них.

Ключевые слова: юрисдикция, административная юрисдикция, прибрежные водные пространства, государственное управление, публичное администрирование, правовые режимы акваторий, средства обеспечения правовых режимов водных пространств, сервисные процедуры.

SUMMARY

Averochkina T.V. Administrative Jurisdiction of Ukraine in Coastal Waters. – Manuscript.

Dissertation to obtain Doctor of Legal Sciences degree (Doctor of Law), Specialty 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2018.

The dissertation is the first comprehensive scientific research in Ukraine, dedicated to the study of administrative jurisdiction of Ukraine in coastal waters and state management. The author's conception of administrative jurisdiction of Ukraine in coastal waters and the realization of the rights of a coastal state in the water spaces, which extends its sovereignty or sovereign rights is developed. Noted that the scope of social relations that falls to the subject of the regulation of administrative law in coastal waters is the most significant and usually gravely «burdened» by the requirements of the international treaties, and the conception of administrative jurisdiction has an interdisciplinary character in coastal waters and bases on the theory and practice of domestic administrative and international public law, as well as providing further development of the concept of transnational law and global administrative law. Substantiated the thesis about the fact that the legal regime of coastal water areas is a form of an implementation of the administrative jurisdiction of a coastal state, as well as the main regimes of the internal waters, the territorial sea and the exclusive (marine) economic zone Ukraine are characterized. Noted that there are several types of regimes in these waters of Ukraine at the same time, the parallel operation of the established regulatory requirements of the international agreements and the norms of the national legislation is ensured, which collectively constitutes a conglomeration of the regime rules in order to protect the state territory, its

water areas, as well as artificial islands and other installations in the exclusive (marine) economic zone of Ukraine.

Some areas of implementation of the Ukraine's administrative jurisdiction have been identified in coastal waters, which until now have not received normative and legal support in the current legislation. Further ways of improving the current legislation of Ukraine are proposed, in particular, in the form of the adoption of special laws of Ukraine on amendments to the Merchant Shipping Code of Ukraine and other laws, the drafting and the adoption of the Law on the Inland Waters, the Territorial Sea and the Contiguous Zone of Ukraine, the Law on the Continental Shelf of Ukraine, the Law on tax support of kinds of activities on economic intelligence and development of the exclusive (marine) economic zone of Ukraine, such as the generation of energy through the use of water, currents and wind, after the example of the international countries, as well as on certain kinds of activities in the exclusive (marine) economic zone (which is not legally regulated till present) and on the continental shelf of Ukraine for the rehabilitation and protection of the rights of Ukraine as a coastal state in the Black Sea and in the Azov Sea. The means of administrative-legal compulsion carried out in the coastal waters of Ukraine are classified, as well as the types of administrative services in the system of the state administration in coastal waters are distinguished, the necessity of organizationally – legal support of some of them is noted.

The international legal framework of the state administration in coastal waters is explored and a leading role in such administration of the standards of the United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 has been noted. The absence of a generally recognized international agreement on the regime of seaports, the recommendatory nature of international agreements in the area of extending administrative jurisdiction to coastal waters of transboundary waters and lakes and the settlement of the latter in agreements relating to each individual water body.

Within the research, the service conception of public administration, in particular in coastal waters, has been updated. In particular, the following types of public services in the structure of state management of coastal waters are distinguished: administrative services on sea and river transport, carried out by the bodies of incomes and duties of Ukraine (fiscal authorities of the customs direction); the administrative border services performed for the purpose of organization of the proper order of crossing the state border of Ukraine, administrative services for granting permits and creation of necessary (determined by the legislation) conditions of legitimate activity in the inland waters, the territorial sea, the exclusive (marine) economic zone of Ukraine (in particular, carrying out of peaceful passage, putting at inland waterways and ports of Ukraine, registration of ships, etc.).

Keywords: jurisdiction, administrative jurisdiction, coastal water spaces, state administration, public administration, legal regimes of water areas, means of ensuring legal regimes of water areas.

Підписано до друку 05.10.2018.
Формат 60×90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавництво ПП «Фенікс»
Свідोцтво ДК № 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел.: 7777-591.